

SPRENDIMŲ DĖL PAGROBTŲ VAIKŲ GRĄŽINIMO PRIPAŽINIMAS IR VYKDYMAS EUROPOS SAJUNGOS VALSTYBĖSE NARĖSE

Kristina Pranevičienė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-10222 Vilnius
Tel. (+370 5) 236 61 70
El. paštas: kristina.praneviciene@gmail.com

Straipsnyje nagrinėjama sprendimų dėl pagrobtų vaikų grąžinimo vykdymo Europos Sąjungos valstybėse narėse procedūra. Šis klausimas yra sprendžiamas vadovaujantis 2003 m. lapkričio 27 d. Europos Tarybos reglamente (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo (sutrumpintai vadinamas Reglamentu Briuselis IIa arba Briuselis IIbis) nustatytais taisyklėmis.

The article examines the procedure of recognition and enforcement of judgements requiring the return of abducted children within the Member States of the European Union. This issue is dealt with the rules established in Regulation of 27 November 2003 (EC) Nr. 2201/2003 concerning jurisdiction and the recognition and enforcement of judgement in matrimonial matters and the matters of parental responsibility (abbreviated as Regulation Brussels IIa or Brussels IIbis).

Įvadas

Europos Sąjungos valstybės narės teismui priėmus sprendimą dėl pagrobto vaiko grąžinimo į kilmės valstybę narę, neišvengiamai susiduriama su tokio teismo sprendimo vykdymo problema. Sprendimų dėl pagrobtų vaikų grąžinimo vykdymo procedūrą Europos Sąjungoje reglamentuoja Reglamentas Briuselis IIa (toliau – Reglamentas). Priėmus Reglamentą, teismo sprendimams dėl bendravimo teisių ir reikalavimams sugrąžinti vaiką, patvirtintiems kilmės valstybėje narėje išduotu pažymėjimu, nebetaikoma *exequatur* procedūra – jie turi būti pripažįstami ir

vykdomi visose kitose valstybėse narėse nereikalaujant skelbti jų vykdytinais ir be galimybės ginčyti jų pripažinimą. Tai yra ištis rimtas žingsnis link *exequatur* procedūros atsisakymo Europos Sąjungos valstybių narių teismų priimtiems sprendimams pripažinti ir vykdyti apskritai bei laisvam tokių sprendimų judėjimui. Nors Lietuvos teisės doktrinoje jau yra darbų, kuriuose analizuojama sprendimų dėl pagrobtų vaikų grąžinimo vykdymo Europos Sąjungos valstybėse narėse procedūra [11, 14], tačiau pastarųjų kelerių metų patirtis rodo, kad Lietuvos Respublikos teismams kyla nemenkų problemų aiški-

nant ir taikant Reglamento nuostatas. Europos Teisingumo Teismo (toliau – ETT) 2008 m. liepos 11 d. sprendimas byloje *Rinau*, Nr. C-195/08 tik dar labiau patvirtina šį teiginį. Nagrinėjama tema yra ypač aktuali ir dėl to, kad yra susijusi su ypač svarbia ir socialiai jautria sritimi – vaiko teisių ir interesų apsauga. Sprendimai minėtais klausimais turi būti priimami ne tik per kuo trumpiausią terminą, tačiau ir išvengiant bet kokių teisinių klaidų, galinčių negrįžtamai pakenkti vaiko teisėms ir interesams. Tyrimo objektas yra sprendimų dėl pagrobtų vaikų grąžinimo pripažinimo ir vykdymo procedūra bei ją taikant susiformavusi ETT ir Lietuvos teismų praktika. Tyrimo tikslas – išanalizuoti sprendimų dėl pagrobtų vaikų grąžinimo pripažinimo ir vykdymo procedūrą Europos Sąjungos valstybėse narėse, tokių sprendimų nepripažinimo pagrindus bei identifikuoti pagrindines teismų praktikos klaidas, priimančius sprendimus, susijusius su pagrobtų vaikų grąžinimo vykdymu. Tyrimui atlikti pasitelkiami lyginamasis, loginis, sisteminės analizės, lingvistinis ir teleologinis metodai. Pagrindiniai šaltiniai, kuriais buvo naudotasi atliekant tyrimą, yra profesoriaus V. Nekrošiaus monografija *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*, Th. Rauscher *Europäisches Zivilprozeßrecht*, ETT ir Lietuvos teismų praktika.

Sprendimų dėl pagrobtų vaikų grąžinimo pripažinimas ir vykdymas

Valstybių narių teismų sprendimų dėl pagrobtų vaikų grąžinimo į kilmės valstybę narę pripažinimo ir vykdymo valstybėje narėje, į kurią vaikas neteisėtai išvežtas ar iš kurios negrąžinamas, procedūra

reglamentuota Reglamento Briuselis IIa III skyriuje. Kaip jau minėta, priimančiam Reglamentą buvo žengtas nemažas žingsnis link laisvo teismų sprendimų judėjimo Europos Sąjungos valstybėse narėse, numatant galimybę netaikyti *exequatur* procedūros teismų sprendimams dėl bendravimo teisių ir dėl reikalavimo grąžinti vaiką. Vis dėlto tradicinė *exequatur* procedūra ir toliau taikoma teismų sprendimams dėl santuokos nutraukimo, gyvenimo skyriumi, santuokos pripažinimo negaliojančia ir dėl tėvų pareigų vaikams (išskyrus sprendimus dėl bendravimo teisių ir dėl reikalavimo grąžinti vaiką, kuriems atitinkant Reglamente numatytas sąlygas, pareiškėjo pasirinkimu *exequatur* nebetaikoma). Pirmiausia vertėtų aptarti tradicinę *exequatur* procedūrą vaiko grąžinimo byloje, kai, siekiant vienoje valstybėje narėje priimto teismo sprendimo vykdymo kitoje valstybėje narėje, yra būtina tokį sprendimą pripažinti ir paskelbti vykdytinu vykdymo vietos valstybėje narėje. *Exequatur* byloje dėl pagrobtų vaikų grąžinimo taikoma tik tuo atveju, kai byla nepatenka į Reglamento 11 straipsnio 8 dalies taikymo sritį ir nėra tenkinamos Reglamento III skyriaus 4 skirsnyje nurodytos sąlygos, arba pačios šalies pasirinkimu. Šiai procedūrai yra skirti Reglamento Briuselis IIa 21, 23–24, 26–39 straipsniai. Formaliai Reglamento 21 straipsnyje nereikalaujama, kad pripažįstamas teismo sprendimas būtų įsiteisėjęs kilmės valstybėje narėje. Kita vertus, sprendimas turi būti vykdytinas (pavyzdžiui, paskelbtas skubiai vykdytinu) [11, p. 163]. Remiantis Reglamento 21 straipsnio 3 dalimi leidžiama bet kuriai iš suinteresuotų šalių kreiptis dėl teismo sprendimo pripažinimo

ar nepripažinimo Reglamento III skyriaus 2 skirsnyje nurodyta tvarka, jei tik nepažeidžiamos III skyriaus 4 skirsnio taisyklės, kurioms yra suteikiama pirmenybė III skyriaus 1 ir 2 skirsniuose nustatytos tvarkos atžvilgiu [9, para 65]. Užsienio valstybių narių teismų sprendimai dėl vaiko gražinimo nepripažįstami kitose valstybėse narėse tik esant kuriam nors iš Reglamento 23 straipsnyje nurodytų septynių pagrindų:

1. Jei toks pripažinimas, atsižvelgiant į tai, kas naudingiausia vaikui, aki-vaizdžiai prieštarauja valstybės narės, kurioje prašoma jį pripažinti, viešajai tvarkai. Negalima šios nuostatos aiškinti taip, kad pirmiausia turi būti patikrinamas sprendimo prieštaravimas *ordre public*. Svarbiausias kriterijus vertinant šį nepripažinimo pagrindą – vaiko interesai – yra neatsiejamai susijęs su sprendimo atitiktimi pripažįstančios valstybės viešajai tvarkai. Atkreiptinas dėmesys, kad teismas turi vertinti tikėtiną pripažįstamo sprendimo prieštaravimą pagrindiniams vaiko interesams. Teisės doktrinoje pripažįstama, kad sprendimas prieštarauja vaiko interesams viešosios tvarkos požiūriu, jei yra ar buvo reali alternatyva priimti palankesnę sprendimą vaiko interesų apsaugos požiūriu [11, p. 171; 12, p. 1004].
2. Jei sprendimas (išskyrus skubius atvejus) buvo priimtas nesuteikus vaikui galimybės būti išklausytam teisme, pažeidžiant pagrindinius valstybės narės, kurioje prašoma pripažinti teismo sprendimą, proceso principus. Į šio punkto taikymo sritį patenka tik tie atvejai, kai neiš-

klausius vaiko, buvo pažeisti pagrindiniai pripažįstančiosios valstybės proceso principai. Lietuvoje aktuali teisės norma, įtvirtinanti tokį principą – Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – LR CPK) 380 straipsnis, kurį taikant svarbiausia atsižvelgti į tai, ar vaikas, galintis pats suformuluoti ir išreikšti savo mintis, buvo išklausytas pats ar per atstovą, ir į tai, jog kai vaikui jau yra sukakę 14 metų, jis privalo būti išklausytas bet kuriuo atveju. Teisės doktrinoje išsakoma nuomonė, jog tais atvejais, kai vaikas yra sulaukęs 14 metų, skubaus atvejo išlyga netaikytina ir vaikas turi būti išklausytas bet koku atveju [11, p. 172], tačiau pagal Reglamentą prioritetą teikiamas vaiko interesams, kurie nusveria vaiko išklausymo procese reikiamybę, kai atvejis yra skubus. Pažymėtina, kad teismas nėra saistomas vaiko nuomonės ir vaiko interesus atitinkančio, nors ir priešingo vaiko nuomonei, sprendimo priėmimas negali būti pagrindas atsisakyti pripažinti teismo sprendimą. Kaip nurodoma Praktiniame Reglamento taikymo vadove, jei vaiko nuomonė nebuvo išsakyta, gera praktika būtų teismo sprendime apibūdinti priežastis, dėl kurių vaikui nebuvo suteikta galimybė būti išklausytam [8, p. 25].

3. Sprendimas buvo priimtas asmeniui nedalyvavus procese, jeigu jam bylos iškėlimo ar lygiavertis dokumentas nebuvo įteiktas laiku ir tokiu būdu, kad šis asmuo turėtų pakankamai laiko pasirengti savo

gynybai, išskyrus tuos atvejus, kai nustatoma, kad toks asmuo nedviprasmiškai pritarė teismo sprendimui. Kalbant apie asmenis, kurie patenka į šio punkto taikymo sritį, reikėtų pritari ti teisės doktrinoje išsakomai pozicijai, jog tokiu nebus laikomas nei vaikas, nes jo interesai ginami anksčiau aptartais atvejais, nei tretieji asmenys (jiems skirtas Reglamento 23 str. d) p.), o bet kuris iš tėvų, jei tik jis nėra ieškovas byloje [11, p. 173; 12, p. 1006–1007]. Svarbu atkreipti dėmesį, kad lietuviškame Reglamento tekste vartojama neatvykimo į teismą sąvoka, tačiau lingvistinė Reglamento teksto užsienio kalbomis analizė leidžia daryti išvadą, jog tikslesnis vertimas turėtų būti „nedalyvavimas procese“. Tokia pozicija pagrįsta tuo, kad asmuo nežinojo apie bylos nagrinėjimą ir neturėjo galimybės apsiginti nuo pareikšto reikalavimo arba, žinodamas apie vykstantį procesą, pareiškė, jog jam nebuvo sudarytos tinkamos sąlygos pasirengti gynybai. Priešingu atveju, teismas turėtų pripažinti asmenį dalyvavus procese, jei iš turimų duomenų yra aišku, kad jis sužinojo apie bylos nagrinėjimą laiku ir turėjo galimybę gintis nuo jam pareikšto reikalavimo. Šie kriterijai yra vertinamieji ir dėl jų kiekvienu konkrečiu atveju spręs bylą nagrinėjantis teismas. Nepripažinimo pagrindas yra skirtas užtikrinti efektyvų ir tinkamą asmens teisės būti išklausytam procese įgyvendinimą [11, p. 167]. Jei asmuo ėmėsi veiksmų įgyvendinti

teismo sprendimą ar kitaip išreiškė savo sutikimą su sprendimu, tai šis nepripažinimo pagrindas nebus taikomas, tačiau tam, kad išreikštų nesutikimą, asmuo neprivalo kreiptis dėl teismo sprendimo nepripažinimo – jam pakanka išreikšti nepritarimą pripažinimui.

4. Nepripažinti teismo sprendimo prašo bet kuris asmuo, teigiantis, kad teismo sprendimas pažeidžia jo tėvų atsakomybę, jei minėtas teismo sprendimas buvo priimtas pirmiau nurodytam asmeniui nesuteikus galimybės būti išklausytam. Kadangi sprendimą pripažįstantis teismas apie tokį galimą pažeidimą neturi duomenų, tai šiam pagrindui taikyti reikia rašytinio asmens prašymo atsisakyti pripažinti teismo sprendimą (nepakanka to, kad tokią aplinkybę teismas sužinos iš kitų byloje dalyvaujančių asmenų). Jei nėra pateikiamas toks prašymas, šis pagrindas netaikytinas, tačiau teismo sprendimą gali būti atsisakoma pripažinti kitais pagrindais.
5. Jei sprendimas, susijęs su tėvų pareigomis, yra nesuderinamas su teismo sprendimu, tuo pačiu klausimu vėliau priimtu valstybėje narėje, kurioje prašoma pripažinti teismo sprendimą. Reglamente nereikalaujama, kad ginčas būtų tarp tų pačių šalių. Europos Sąjungos civilinio proceso teisės moksle pabrėžiama, kad ginčas nebūtinai turi tiesiogiai būti susijęs su tėvų atsakomybe, o pakanka netiesioginio ryšio – pavyzdžiui, sprendimas susijęs su tėvystės ar motinystės nustatymu [12, p. 1008].

6. Jei sprendimas nesuderinamas su teismo sprendimu, susijusiu su tėvų pareigomis, vėliau priimtu kitoje valstybėje narėje arba ne valstybėje narėje, kurioje yra vaiko nuolatinė gyvenamoji vieta, tačiau tik tuo atveju, jeigu vėliau priimtas sprendimas atitinka būtinas pripažinimo sąlygas valstybėje narėje, kurioje prašoma jį pripažinti. Šiame punkte, kaip ir ankstesniame, numatytas reikalavimas, kad sprendimas turi būti priimtas vėliau nei tas, kurį siekiama pripažinti. Be to, kitoje valstybėje narėje anksčiau priimtas sprendimas turi atitikti sprendimų pripažinimo sąlygas pagal Reglamentą, o trečiojoje valstybėje priimtas sprendimas turi atitikti sprendimų pripažinimo sąlygas pagal nacionalinę teisę. Kaip teigiama teisės doktrinoje, sprendžiant trečiojoje valstybėje priimto teismo sprendimo pripažinimo klausimą, taip pat turi būti vadovaujamosi 1961 m. Hagos konvencija dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje, 1996 m. Hagos konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje [12, p. 1010] bei 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija [11, p. 174].
7. Jei nebuvo laikomasi Reglamento 56 straipsnyje nustatytos procedūros. Ši procedūra susijusi su vaiko įkurdinimu į globos instituciją ar šeimyną kitoje valstybėje narėje – tokiu atveju kompetentingas

teismas turi konsultuotis su valstybės narės, kurioje norima įkurdinti vaiką, centrine ar kita jurisdikciją turinčia institucija, jei toje valstybėje narėje valdžios institucijos įsikišimas yra reikalingas nacionalinėse bylose dėl vaiko įkurdinimo, išskyrus atvejus, kai prašomosios valstybės narės kompetentinga institucija sutinka dėl skyrimo – tada dėl vaiko įkurdinimo gali būti sprendžiama prašančioje valstybėje. Konsultavimosi ir sutikimo davimo tvarką reglamentuoja prašomosios valstybės nacionalinė teisė.

Reglamento 24 straipsnyje yra įtvirtintas absoliutus draudimas pripažįstančios valstybės narės teismui tikrinti kilmės valstybės narės teismo jurisdikciją. Net jei teisingumo nustatymo taisyklių nesilaikymas prieštarauja pripažįstančios valstybės narės viešajai tvarkai, tai negali būti pagrindas atsisakyti pripažinti teismo sprendimą. Kita vertus, jei būtent dėl teisingumo nustatymo taisyklių, įtvirtintų Reglamente, nesilaikymo atsirado padarinių, kuriems esant valstybės narės teismo sprendimo pripažinimas prieštarauja pripažįstančios valstybės narės viešajai tvarkai (atsižvelgiant į tai, kas naudingiausia vaikui), teismas gali atsisakyti pripažinti tokį sprendimą, vadovaudamasis Reglamento 23 straipsnio a punktu.

Reglamento 26 straipsnyje įtvirtintas dar vienas draudimas – pripažįstamas teismo sprendimas jokiais aplinkybėmis negali būti peržiūrimas iš esmės. Šia nuostata siekiama užtikrinti, kad pripažįstant teismų sprendimus būtų atsižvelgiama vien į Reglamento 23 straipsnyje nurodytus nepripažinimo pagrindus, tačiau ne į

patį sprendimo turinį. Šiuo atveju, kaip ir 24 straipsnyje įtvirtinto draudimo atveju, neleidžiama grįsti atsisakymo pripažinti teismo sprendimą tuo, kad jo turinys prieštarauja pripažįstančios valstybės narės viešajai tvarkai.

Valstybės narės, kurioje prašoma pripažinti kitoje valstybėje narėje priimtą teismo sprendimą, teismas gali bylos nagrinėjimą sustabdyti, jei tas sprendimas buvo apskūstas apeliacine tvarka pagal kilmės valstybės narės nacionalinę teisę, o kalbant apie Jungtinę Karalystę ir Airiją – jei kilmės valstybėje narėje sprendimo vykdymas sustabdomas dėl apeliacinio skundo [1, 27 str.]. Pažymėtina, kad šiuo atveju pripažįstančiosios valstybės narės teismas turi teisę, tačiau neprivalo stabdyti bylos nagrinėjimo. Juo labiau teismas negali stabdyti bylos nagrinėjimo *ex officio*, nesant byloje dalyvaujančių asmenų prašymo.

Sprendimų dėl tėvų pareigų leidimo vykdyti procedūra, reikalaujant *exequatur*, reglamentuota Reglamento 28–38 straipsniuose. Leidimo vykdyti teismo sprendimą procedūra preziumuoja ir sprendimo pripažinimo procedūros buvimą [11, p. 175]. Bendra taisyklė yra ta, kad vienoje valstybėje narėje priimtas ir joje vykdytinas bei įteiktas teismo sprendimas kitoje valstybėje narėje šalies prašymu taip yra leidžiamas vykdyti. Kalbant apie Jungtinę Karalystę yra viena papildoma sąlyga – toks sprendimas turi būti šalies prašymu užregistruotas atitinkamoje Jungtinės Karalystės dalyje – Anglijoje, Velse, Škotijoje ar Šiaurės Airijoje [1, 28 str.]. Viena iš pagrindinių sprendimo vykdymo sąlygų – suinteresuotos šalies prašymas. Tokiu asmeniu pagal Reglamentą gali būti

ne tik pats vaikas, bet kuris iš tėvų ar kitas asmuo, kuriam teismo sprendimu suteiktos atitinkamos teisės (pavyzdžiui, vaiko tėviai, seneliai, globėjai ar kt.), tačiau ir vaiko teisių apsaugos institucijos, jei pagal nacionalinę teisę jos turi kompetenciją kreiptis dėl teismo sprendimo leidimo vykdyti. Kita svarbi sąlyga – teismo sprendimo vykdytinumas kilmės valstybėje narėje. Teismo sprendimas turi būti arba įsiteisėjęs, arba paskelbtas skubiai vykdytinu. Esant vykdytinumo bruožą patvirtina kilmės valstybės narės teismo išduotas pažymėjimas [1, 37 str. 1 d. b) p., 39 str.]. Ne mažiau svarbi sąlyga, siekiant teismo sprendimo paskelbimo vykdytinu, – tinkamas teismo sprendimo įteikimas priešingai šaliai. Ši sąlyga užtikrina, kad asmuo, prieš kurį bus nukreiptas sprendimo vykdymas, turėtų galimybę teismo sprendimą įvykdyti savanoriškai. Tam turi būti skirta pakankamai laiko. Dokumentų įteikimas Europos Sąjungoje vykdomas pagal 2007 m. lapkričio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1393/2007 dėl teisminių ir neteisminių dokumentų civilinėse arba komercinėse bylose įteikimo valstybėse narėse, panaikinantį Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1348/2000, o įteikimo faktas patvirtinamas pagal Reglamento Briuselis IIa II priede nurodytą pažymėjimą (9.2. punktas). Prašymo dėl teismo sprendimo leidimo vykdyti pateikimo tvarka reglamentuojama pripažįstančios valstybės narės nacionalinės teisės aktais [1, 30 str.]. Lietuvoje prašyme dėl leidimo vykdyti teismo sprendimą, pateikiamame Lietuvos apeliaciniam teismui, pareiškėjas privalo nurodyti dokumentų įteikimo vietą – adresą Lietuvos Respublikoje arba telekomunikacijų

galinio įrenginio adresą, kuriuo pareiškėjui būtų įteikiami procesiniai dokumentai, jei pareiškėjas gyvena ne Lietuvos Respublikoje ir nepaskyrė atstovo byloje arba įgalioto asmens procesiniams dokumentams gauti, gyvenančio (turinčio profesinės veiklos buveinę) Lietuvos Respublikoje [6, 4 str. 4 d.]. Sprendimą pripažįstančiam teismui reikia pateikti sprendimo nuorašą ir pažymėjimą, nurodytą Reglamento I ar II priede [1, 37 str.]. Jei šie priedai kartu su prašymu nepateikiami, teismas turi teisę nustatyti terminą jiems pateikti, priimti lygiaverčius dokumentus arba apskritai apsieiti be minėtų priedų pateikimo, jei teismas mano turįs pakankamai informacijos [1, 38 str.]. Teismas taip pat turi teisę pareikalauti minėtų dokumentų vertimo, patvirtinto kompetentingo asmens. Lietuvoje prašymą dėl leidimo vykdyti teismo sprendimą nagrinėja vienas Lietuvos apeliacinio teismo teisėjas ir šį klausimą išsprendžia rašytinio proceso tvarka, priimdamas nutartį, kurioje turi būti nurodyta jos peržiūrėjimo ir įsiteisėjimo tvarka [6, 4 str. 5 d.]. Toks prašymas žyminiu mokesčiu neapmokestinamas [6, 4 str. 4 d.].

Tam tikrais atvejais gali būti leidžiama vykdyti tik dalį teismo sprendimo. Tokia situacija gali būti tais atvejais, kai teismas nusprendžia, kad dalis sprendimo gali būti pripažinta, o kita dalis – ne. Pažymėtina, kad Reglamento 36 straipsnio 1 dalies vertimas į lietuvių kalbą nėra tikslus, nes jame kalbama apie kelias susijusias bylas, tačiau reikia atkreipti dėmesį, jog šiuo atveju turimi omenyje keli susiję reikalavimai, išspręsti vienoje byloje, kai dėl jų priimtas vienas sprendimas, o teismas nusprendžia leisti vykdyti tik jo dalį (pavyzdžiui, kai dalis sprendimo patenka į nepripažinimo

pagrindų sąrašą). Dalinis sprendimo vykdymas taip pat gali būti nustatytas pareiškėjo prašymu [1, 36 str. 2 d.].

Visų pirma, procesas dėl leidimo vykdyti teismo sprendimą pradedamas pareiškėjo iniciatyva pirmosios instancijos teisme. Procesas yra vienašalis – nei vaikas, nei asmuo, prieš kurį bus nukreiptas teismo sprendimo vykdymas, jame nedalyvauja ir nėra išklausomi. ETT, aiškindamas šią Reglamento nuostatą, atkreipė dėmesį į tai, jog tokią procedūrą reikia suprasti atsižvelgiant į faktą, kad, leidus tokiai šaliai ar vaikui pateikti pastabas, ši procedūra, kuri savo esme yra vykdomoji ir vienašalė, įgytų deklaratyvumo ir rungimosi aspektų, o tai prieštarautų pačios procedūros logikai, pagal kurią teisė į gynybą užtikrinama 33 straipsnyje numatytu sprendimo apskundimu [9, para 101]. Teismas privalo patikrinti, ar nėra Reglamento 23–24 straipsniuose nurodytų sprendimo nepripažinimo pagrindų ir sprendimą dėl leidimo vykdyti priimti nedelsiant [1, 31 str.] ir taip pat nedelsiant pranešti pareiškėjui apie sprendimą, priimtą dėl prašymo [1, 32 str.], pareiškėjo nurodytu įteikimo adresu arba per atstovą *ad litem* [1, 30 str. 2 d.]. Nors Reglamente neįtvirtintas reikalavimas apie priimtą sprendimą pranešti visiems suinteresuotiems asmenims, tačiau, manytina, kad jiems taip pat privalo būti įteiktas teismo sprendimas, jog tokie asmenys galėtų su juo susipažinti ir pasinaudoti galimybe apskusti teismo sprendimą apeliacine tvarka.

Bet kuriai iš proceso šalių nesutinkant su pirmosios instancijos teismo sprendimu paskelbti kitos valstybės narės teismo sprendimą vykdytinu, per vieną mėnesį nuo jo įteikimo gali būti duodamas apelia-

cinis skundas. Jei šalies, kurios atžvilgiu prašoma vykdyti sprendimą, nuolatinė gyvenamoji vieta yra kitoje valstybėje narėje nei valstybė narė, kurioje sprendimas buvo paskelbtas vykdytinu, terminas apeliaciniam skundui pateikti yra du mėnesiai ir jis skaičiuojamas nuo sprendimo įteikimo minėtai šaliai asmeniškai arba pristatymo į jos gyvenamąją vietą dienos [1, 33 str. 5 d.]. Analogiška nuostata turėtų būti taikoma ir tais atvejais, kai šalies, kurios atžvilgiu prašoma vykdyti sprendimą, nuolatinė gyvenamoji vieta yra trečiojoje valstybėje. Įteikimas vykdomas pagal valstybės narės nacionalinės teisės taisyklės. Teisės doktrinoje išsakoma pozicija, kad abu terminai apeliaciniam skundui pateikti yra naikinamieji ir negali būti pratęsimi [11, p. 179]. Pažymėtina, kad Reglamento 33 straipsnio 5 dalyje yra numatyta, jog laikotarpis apeliaciniam skundui paduoti negali būti pratęstas dėl atstumo. Kita vertus, nėra draudimo pratęsti minėtą terminą dėl kitų priežasčių, jei teismas nuspręstų, kad jos laikytinos svarbiomis. Be to, kadangi Reglamente nėra numatyta jokių draudimų, darytina išvada, jog teismas galėtų spęsti ir praleisto termino atnaujinimo, jei jis praleistas dėl svarbių priežasčių, klausimą. Tačiau atstumas jokių atveju negalės būti laikoma svarbia priežastimi, nes jam esant jau ir taip yra numatytas dviejų mėnesių terminas apeliaciniam skundui paduoti. Teismas, nagrinėdamas apeliacinį skundą, turi nuodugnai patikrinti, ar nėra Reglamente įtvirtintų sprendimo nepripažinimo pagrindų. Lietuvoje prašymą peržiūrėti nutartį dėl leidimo vykdyti Europos Sąjungos valstybės narės teismo sprendimą nagrinėja Lietuvos apeliacinio teismo trijų teisėjų

kolegija, kurioje negali dalyvauti teisėjas, nagrinėjęs bylą pirmosios instancijos teisme. Šiems prašymams nagrinėti *mutatis mutandis* taikomos atskirųjų skundų nagrinėjimo taisyklės [6, 4 str. 6 d.]. Reikėtų pirtarti teisės doktrinoje išsakomai nuomonei, kad vaikui turi būti suteikiama teisė pateikti apeliacinį skundą, o atitinkamos valstybės narės institucijoms – ne (išskyrus atvejus, kai jos pačios yra pareiškėjos byloje) [11, p. 179; 12, p. 1034]. Apeliacinis skundas valstybėje narėje paduodamas teismui, kurį valstybė narė yra nurodžiusi Komisijai. Jeigu apeliacinį skundą dėl sprendimo paskelbimo vykdytinu paduoda pareiškėjas, šalis, kurios atžvilgiu prašoma vykdyti sprendimą, kviečiama atvykti į apeliacinį teismą. Šaliai neatvykus – taikomos Reglamento 18 straipsnio nuostatos, tai yra byla sustabdoma ir tikrinama, ar atsakovas bylos iškėlimo ar lygiavertį dokumentą galėjo gauti laiku, kad turėtų pakankamai laiko pasirengti savo gynybai, arba kad šiuo tikslu buvo imtasi visų būtinų priemonių. Sprendimą apskundus teismas taip pat gali stabdyti bylą šalies, kurios atžvilgiu prašoma vykdyti teismo sprendimą, prašymu, jeigu kilmės valstybėje narėje buvo paduotas paprastas apeliacinis skundas arba jeigu terminas apeliaciniam skundui paduoti dar nesibaigė (pastaruoju atveju teismas gali nurodyti terminą, per kurį turi būti paduotas apeliacinis skundas). Tuo atveju, kai sprendimą apeliacine tvarka apskundžia pareiškėjas, kitai proceso šaliai vis dar lieka nežinoma apie bylos nagrinėjimą, todėl teismas turėtų jai *ex officio* pranešti apie bylos nagrinėjimą ir pasiūlyti pareikšti savo nuomonę raštu arba žodžiu. Jei po tokio pranešimo šalis vis tiek neat-

vyksta į bylos nagrinėjimą ir nepateikia jokių atsiliepimų, turėtų būti vadovojamasi Reglamento 18 straipsnio nuostatomis. Apeliacinės instancijos teismas privalo dar kartą patikrinti, ar nėra teismo sprendimo nepripažinimo pagrindų. Apeliacinės instancijos teismas, išsprendęs užsienio valstybės narės teismo sprendimo pripažinimo klausimą, priima nutartį, kuri, nors dar gali būti skundžiama kasacine tvarka Lietuvos Aukščiausiajam Teismui, tačiau įsiteisėja iš karto. Kasacinis skundas paduodamas ir nagrinėjamas LR CPK XVII skyriuje nustatyta tvarka.

Pripažinti ir leisti vykdyti užsienio valstybių narių teismų sprendimai vykdomi pagal nacionalinės teisės taisykles. Lietuvoje vykdymo procesas reglamentuotas LR CPK VI dalyje. Atkreiptinas dėmesys, kad sprendimai, priimti pagrobtų vaikų gražinimo bylose, turi būti vykdomi nedelsiant. Europos Bendrijos šalys, vykdančios teismo sprendimus, turi atsižvelgti į teismo sprendimų pobūdį ir į Europos žmogaus teisių teismo sprendimus dėl teismo sprendimų, susijusių su tėvų pareigų suteikimu, kuriuose pasakyta, kad tokiais atvejais vykdymas turi prasidėti kuo skubiau [8; 14, p. 112]. Kaip nurodoma Praktiniame Reglamento taikymo vadove, šešių savaičių terminas, nustatytas Reglamento 11 straipsnio 3 dalyje, yra skirtas ne tik teismo sprendimui dėl vaiko gražinimo priimti, bet ir jį įvykdyti [8, p. 33]. Teismai turėtų stengtis užtikrinti Reglamente nurodyto termino laikymąsi ir taikyti skubiausias procedūras, kurias leidžia nacionalinė teisė. Toks aiškinimas yra pagrįstas ypatingu vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos poreikiu pagrobtų vaikų gražinimo bylose.

Sprendimų dėl pagrobtų vaikų gražinimo vykdymas, nereikalaujant *exequatur*

Reglamente Briuselis IIa įtvirtintas naujas sprendimų dėl vaikų gražinimo ir bendravimo teisių vykdymo būdas. Supaprastinta sprendimų dėl pagrobtų vaikų gražinimo vykdymo procedūra reglamentuota Briuselis IIa Reglamento III skyriaus 4 skirsnyje (42–45 str.). Pažymėtina, kad Reglamento 4 skirsnis apima tik tuos sprendimus dėl pagrobto vaiko gražinimo, kurie patenka į Reglamento 11 straipsnio 8 dalies taikymo sritį. Visi kiti teismų sprendimai dėl vaiko gražinimo bus pripažįstami ir vykdomi pagal anksčiau aptartą *exequatur* procedūrą. ETT yra konstatavęs, kad supaprastinta vaiko gražinimo procedūra pakartoja ir sutvirtina 1980 m. Hagos konvencijos dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų (toliau – 1980 m. Hagos konvencija) 12 ir 13 straipsnių nuostatas, nes terminas priimti sprendimą dėl prašymo, susijusio su negražinimu, yra labai trumpas, be to, galutinį vaiką gražinti reikalaujantį sprendimą gali priimti pagal Reglamentą kompetentingas teismas [9, para 66]. Tiesa, net ir tuo atveju, kai sprendimas patenka į Reglamento 11 straipsnio 8 dalies taikymo sritį, tėvų pareigų turėtojas turi teisę pasirinkti, kokia tvarka siekti sprendimo vykdymo – supaprastinta ar klasikine *exequatur* [1, 40 str. 2 d.]. Kaip teigiama teisės doktrinoje, prašymas leisti vykdyti teismo sprendimą, pripažįstant jį bendrąja tvarka, negali būti atmetamas motyvuojant nepakankama vaiko interesų apsauga [11, p. 182]. Atkreiptinas dėmesys, jog Reglamento 11 straipsnio 8 dalyje įtvirtinta, kad pagal III skyriaus 4 skirsnį bus vykdomas sprendimas, reikalaujantis gra-

žinti vaiką, laiko atžvilgiu priimtas vėliau nei sprendimas dėl negražinimo. Pastarasis sprendimas turi būti priimtas anksčiau. Tokią išvadą patvirtina ir Reglamento preambulės 17 punktą, Reglamento 42 straipsnio 2 dalies c punktą bei ETT praktika [9, para 70–74].

Igyvendinant Reglamento nuostatas, supaprastinta teismo sprendimų dėl bendravimo teisių ir pagrobtų vaikų gražinimo vykdymo tvarka numatyta ir Lietuvos teisėje. Kaip yra įtvirtinta 2008 m. lapkričio 13 d. Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymo (toliau – Įstatymas) 9 straipsnio 1 dalyje, Europos Sąjungos valstybių narių teismų sprendimai dėl bendravimo teisių ir dėl vaiko gražinimo yra vykdytini dokumentai, vykdomi pagal LR CPK VI dalyje išdėstytas taisykles tiek, kiek Įstatymas nenustato kitaip. To paties straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad Europos Sąjungos valstybėse narėse išduoti pažymėjimai, nurodyti Reglamento 41 ir 42 straipsniuose, yra vykdomieji dokumentai. Tai tik dar kartą patvirtina, jog esant pagal Reglamentą išduotam pažymėjimui, vykdymo veiksmai gali būti pradedami nedelsiant – pateikiant pažymėjimą vykdymo vietos antstoliui.

Ypač svarbus vaiko gražinimo bylose aspektas yra sprendimo priėmimo ir įvykdymo sparta. Pagal Reglamento nuostatas reikalaujama, jog teismai, ne tik priimdami sprendimą, veiktų skubiai, taikydami skubiausias procedūras, kurias leidžia nacionalinė teisė, ir sprendimas būtų priimtas ne vėliau nei per šešias savaites nuo pareiškimo pateikimo, išskyrus atvejus, kai išimtinės aplinkybės neleidžia to padaryti, tačiau ir kuo skubiau, ne vėliau nei per

vieną mėnesį, perduoti teismo sprendimu dėl negražinimo ir atitinkamų dokumentų (visų pirma teismo posėdžio protokolo) kopiją valstybės narės, kurioje tas vaikas iki neteisėto išvežimo ar negražinimo turėjo nuolatinę gyvenamąją vietą, jurisdikciją turinčiam teismui ar centrinei institucijai. Šių terminų laikymasis leidžia ypač paspartinti neteisėtai išvežto ar negražinamo vaiko gražinimo į kilmės valstybę procedūrą. Deja, Lietuvoje, nagrinėjant *Rinau* bylą, šešių savaičių termino nebuvo laikytasi, o bylos nagrinėjimas užtruko ypač ilgai, kol buvo priimtas galutinis sprendimas – gražinti vaiką į kilmės valstybę. Be to, kaip pabrėžė ETT, nusprendus, jog vaikas turi būti gražintas į kilmės valstybę, vykdymo vietos valstybėje narėje pradėti papildomi procesai nėra lemiami ir gali būti laikomi kaip neturintys įtakos siekiant įgyvendinti Reglamentą [9, para 80]. ETT taip pat konstatavo, kad priešingu atveju kiltų rizika, jog Reglamentas neteks savo veiksmingumo, nes tikslas nedelsiant gražinti vaiką ir toliau priklausytų nuo sąlygos išnaudoti visas procedūrinės teisių gynimo priemonės, numatytas valstybės narės, kurioje vaikas neteisėtai laikomas, nacionalinėje teisėje. Ši rizika dar labiau padidėja, jei vaikas yra labai mažas – tokiu atveju biologinis laikas negali būti skaičiuojamas pagal bendrusius kriterijus, nes tokių vaikų intelekto ir psichikos struktūros raida yra ypač sparti [9, para 81].

Teismo sprendimo vykdymo supaprastinta tvarka pagrindas – kilmės valstybėje narėje išduotas pažymėjimas. Pirminės valstybės narės teismas išduoda tokį pažymėjimą, patikrinęs, ar procesas, kurio pagrindu buvo priimtas sprendimas, atitinka Reglamento 42 straipsnio 2 dalyje įtvir-

tintas sąlygas. Reglamente nereikalaujama nei šalių apklausos, nei atlikti kitokių veiksmų, todėl pažymėjimo išdavimas yra tik papildoma pagrindinio proceso, kuriame priimamas sprendimas dėl vaiko grąžinimo, dalis. Net jei nacionalinė teisė nenustato teismo sprendimo, reikalaujančio grąžinti vaiką, priimto pagal Reglamento 11 straipsnio 8 dalį, vykdymo įstatymo nustatyta tvarka, kilmės teismas gali paskelbti teismo sprendimą vykdytinu, nepaisydamas jokio apeliacinio skundo. Pažymėtina, kad ši Reglamento 42 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta taisyklė numato teismo teisę, bet ne pareigą paskelbti teismo sprendimą vykdytinu. Šiuo reguliavimu siekiama užkirsti kelią vilkinti teismo sprendimo vykdymą, pasinaudojant nacionalinėse teisės sistemose esamomis teismų sprendimų kontrolės formomis. Teisės doktrinoje išsakoma nuomonė, kad, atsižvelgiant į dispozityvumo principo turinį civiliniame procese, teismas jam suteikta teise paskelbti teismo sprendimą vykdytinu, nepaisydamas jokio apeliacinio skundo, turėtų naudotis tik esant suinteresuotos proceso šalies prašymui, ir vertinti, ar sprendimo apskundimas gali sukelti vaiko gerovės interesų apsaugos vilkinimą, ar skundas potencialiai gali būti patenkintas ir pan. [11, p. 184]. Iš esmės reikėtų pritarti tokiai pozicijai ir ypač pabrėžti, kad svarbiausias aspektas, kurį teismas turi vertinti, – vaiko teisės ir teisėti interesai (vaiko gerovės apsauga). Teismas turi atsižvelgti į galimą sprendimo dėl vaiko grąžinimo vykdymo vilkinimą ir iš to kylantį vaiko ir to iš tėvų, kuriam vaikas turi būti grąžintas, susvetimėjimo pavojų. Vis dėlto šiuo atveju dispozityvumo principą turėtų nusverti vaiko teisių apsaugos poreikis, ir teismui suteikta diskrecija pa-

skelbti teismo sprendimą vykdytinu neturėtų priklausyti nuo suinteresuotos šalies prašymo – ja naudotis teismui pagal Reglamentą nedraudžiama bet kuriuo atveju, net ir nesant jokio prašymo.

Atmetant bet kokią galimybę paduoti apeliacinį skundą dėl pažymėjimo išdavimo pagal Reglamento 42 straipsnio 1 dalį, išskyrus pažymėjimo ištaisymą pagal 43 straipsnio 1 dalį, Reglamentu siekiama išvengti situacijų, kai jo nuostatų veiksmingumui kiltų grėsmė dėl piktnaudžiavimo procedūra. Reglamento 68 straipsnyje tarp užginčijimo priemonių taip pat nėra numatyta jokia apeliacinio skundo galimybė dėl sprendimų, priimtų pagal III skyriaus 4 skirsnį [9, para 85]. Tačiau kilmės valstybės narės teisėjas, priėmęs sprendimą dėl vaiko grąžinimo pagal Reglamento 11 straipsnio 8 dalį, išduoda pažymėjimą tik tuo atveju, jeigu yra šios kumuliatyvios sąlygos: 1) vaikui buvo suteikta galimybė būti išklaustam, išskyrus, kai to nedera daryti dėl jo amžiaus ar brandumo laipsnio; 2) šalims buvo suteikta galimybė būti išklaustoms; 3) teismas, priimdamas savo sprendimą, atsižvelgė į priežastis ir įrodymus, kuriais grindžiama nutartis pagal 1980 m. Hagos konvencijos 13 straipsnį. Be to, jei teismas arba kuri nors kita institucija imasi priemonių užtikrinti vaiko apsaugą jį grąžinus į jo nuolatinės gyvenamosios vietos valstybę, pažymėjime tokios priemonės turi būti išsamiai nurodomos. Vaiko išklausymo procese principo įgyvendinimą ar neįgyvendinimą pažymėjimą išduodantis teismas turi vertinti, atsižvelgdamas į vaiko amžių ir brandumo laipsnį. Šie kriterijai yra vertinamieji ir dėl jų kiekvienu konkrečiu atveju spręš teismas. Teismas, vadovaudamasis

nacionalinės teisės normomis, taip pat turi patikrinti, ar buvo užtikrinta šalių – vaika pagrobusiojo ir prašančiojo vaiką grąžinti – teisė būti išklausytoms.

Pažymėjimas užpildomas teismo sprendimo kalba pagal Reglamento priedo IV tipinę formą ir išduodamas teismo *ex officio*. Kaip nurodoma Reglamento preambulės 24 punkte, pažymėjimas negali būti apskundžiamas apeliacine tvarka, o ištaisomas gali būti tik tais atvejais, jeigu jame padaryta esminė klaida – kai jis neteisingai atspindi teismo sprendimo turinį. Europos teisės doktrinoje pritariama ir rašybos bei kitokių klaidų ištaisymo galimybei [12, p. 1079]. Bet kokiems pažymėjimo taisymams taikoma kilmės valstybės narės teisė. Pažymėjimas galioja tol, kol teismo sprendimas yra vykdytinas. Šios išvardytos sąlygos, pasak ETT, lemia vaiką grąžinti reikalaujančio sprendimo procesinę autonomiją [9, para 64]. Deja, Lietuvos teisėje nėra reglamentuota pažymėjimo ištaisymo procedūra. Atsižvelgiant į tai, kad teismo sprendimo dėl vaiko grąžinimo pagrindu išduotas pažymėjimas yra vykdomasis dokumentas [6, 9 str. 2 d.], šią teisės spragą siūlytina užpildyti pagal analogiją taikant LR CPK 648 straipsnio 6 dalį – pareiškėjas turėtų kreiptis į pažymėjimą išdavusį teismą, prašydamas ištaisyti pažymėjime esančią klaidą. ETT taip pat yra atkreipęs dėmesį į tai, kad pažymėjimo vykdymas gali būti kvestionuojamas, kilus abejonių dėl jo autentiškumo remiantis kilmės valstybės narės teisės nuostatomis [9, para 88–89; 10, para 73]. Reglamente nėra įtvirtinta draudimo pripažinti išduotą pažymėjimą negaliojančiu, jeigu jis turi esminių trūkumų. Dėl to reikėtų pritarti teisės doktrinoje išsakomai nuomonei, jog

tais atvejais, kai, pavyzdžiui, pažymėjimas išduotas byloje, kuri nepatenka į Reglamento 40 straipsnio galiojimo sritį, arba jei jį išdavė ne teisėjas, o kitas pareigūnas, pažymėjimas galėtų būti pripažintas negaliojančiu [11, p. 182]. Valstybių narių teismai turėtų atkreipti ypatingą dėmesį į tai, kad prašymą sustabdyti pažymėjimu patvirtinto sprendimo vykdymą galima pateikti tik jurisdikciją turinčiam kilmės valstybės narės teismui pagal tos valstybės teisės sistemos nuostatas. Valstybės narės, į kurią išvežtas vaikas, teismams negalima pateikti jokio pagrindo ginčijant tokio sprendimo vykdytinumą, nes šios valstybės narės teisės nuostatose reglamentuojami tik procesiniai klausimai [10, para 74–75].

Šalis, norinti, kad teismo sprendimas būtų vykdomas kitoje valstybėje narėje, turi pateikti teismo sprendimo kopiją, atitinkančią jos autentiškumo nustatymo sąlygas, ir pažymėjimą, prie kurio turi būti pridėtas pažymėjimo 14 punkto, susijusio su priemonių, kurių turi būti imtasi siekiant užtikrinti vaiko sugrąžinimą, įgyvendinimo tvarkos, vertimas į vykdymo valstybės narės oficialią kalbą arba bet kurią kalbą, kuri vykdymo valstybės narei yra aiškiai priimtina. Vertimas turi būti patvirtintas asmens, turinčio teisę tai daryti vienoje iš valstybių narių. Sprendimas yra vykdomas pagal vykdymo valstybės narės teisę taip lyg jis būtų priimtas toje valstybėje narėje. Lietuvoje antstoliui turi būti pateikiamas pažymėjimo 14 punkto vertimas į lietuvių kalbą. Reglamente nereikalaujama paties sprendimo ir viso pažymėjimo vertimo. Vykdyto tvarką reglamentuoja vykdymo valstybės narės teisė. Lietuvoje vykdymo procesas reglamentuotas LR CPK VI dalyje. Svarbu paminėti, kad šiuo atve-

ju negali būti vadovaujamosi jokiais sprendimo nepripažinimo sąlygomis, įtvirtintomis Reglamento 23 straipsnyje, taip pat viešosios tvarkos išlyga. Nors Europos civilinio proceso teisės doktrinoje svarstoma, ar toks reglamentavimas nepažeidžia skolininko interesų ir valstybių narių *ordre public*, tačiau atsižvelgiant į tai, kad ši išlyga apima tik labai mažą bylų, patenkančių į Reglamento 40 straipsnio 1 dalies taikymo sritį, ratą, toks teisinis reguliavimas yra pateisinamas [13, p. 45]. Be to, reikia sutikti su Lietuvos teisės doktrinoje išsakomu argumentu, kad bet koks proceso vilkinimas nagrinėjamu atveju kenkia tiek paties vaiko, tiek asmens, kurio naudai priimtas sprendimas, interesams, nes skatina abipusį susvetimėjimą [11, p. 182]. ETT savo praktikoje taip pat pabrėžia, kad vaiką grąžinti reikalaujančiam sprendimui, priimtam vėliau už sprendimą dėl negrąžinimo, vykdyti, nors jis yra glaudžiai susijęs su kitais klausimais, kuriuos sprendžia Reglamentas (visų pirma globos teisėmis), taikoma procesinė autonomija, kad nebūtų delsiama sugrąžinti vaiką, kuris neteisėtai išvežtas ar laikomas valstybėje narėje, kitoje nei šis vaikas nuolat gyveno prieš pat jį neteisėtai išvežant ar negrąžinant [9, para 63]. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad sprendimai dėl vaiko grąžinimo, patvirtinti kilmės valstybėje narėje išduotu pažymėjimu, turi būti vykdomi nedelsiant, skubiausiomis priemonėmis ir draudžiant juos kvestionuoti bet kokiais pagrindais, net valstybės narės viešąja tvarka.

Reglamento 47 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, kad tam tikrais atvejais teismo sprendimas, patvirtintas pažymėjimu pagal 42 straipsnio 1 dalį, negali būti

vykdomas, jei jis nesuderinamas su paskesniu vykdytinu teismo sprendimu. Kaip matyti iš ETT praktikos, valstybių narių teismams nėra visiškai aišku, kaip taikyti šią Reglamento nuostatą – ar vėlesniems kilmės valstybės narės, ar vykdomo valstybės narės vykdytiniams sprendimams. *Povse* byloje ETT konstatavo, kad klausimai dėl sprendimo, patvirtinto pažymėjimu, ir vėlesnio vykdytino sprendimo nesuderinamumo, kaip tai suprantama pagal Reglamento 47 straipsnio 2 dalies antrą pastraipą, turi būti tikrinami tik atsižvelgiant į galimus vėliau priimtus jurisdikciją turinčių kilmės valstybės narės teismų sprendimus, bet ne vėlesnius vykdomo vietos valstybės narės sprendimus. Manant priešingai, būtų iškreipta Reglamento III skyriaus 4 skirsnio įvesta tvarka ir netektų veiksmingumo 11 straipsnio 8 dalis, kuria teisė priimti sprendimą kaip galutinei instancijai suteikiama jurisdikciją turinčiam teismui ir kuri pagal 60 straipsnį turi viršenybę 1980 m. Hagos konvencijos atžvilgiu, be to, būtų pripažinta, kad jurisdikciją nagrinėti bylą iš esmės turi vykdomo valstybės narės teismai. Aiškindamas Reglamento 47 straipsnio 2 dalies nuostatą, ETT taip pat pabrėžė, kad teismo sprendimo, patvirtinto pažymėjimu, ir vėlesnio kilmės valstybės narės teismo priimto sprendimo nesuderinamumas gali atsirasti ne tik tada, kai pirmasis sprendimas panaikinamas ar pakeičiamas po to, kai kreiptasi į kilmės valstybės narės teismą. Jurisdikciją turintis teismas savo iniciatyva ar prireikus – socialinių tarnybų prašymu gali peržiūrėti savo poziciją, kai to reikalauja vaiko interesai, ir priimti naują vykdytiną sprendimą, nors ir neatšaukdamas pirmojo sprendimo, kuris dėl to taptų negaliojantis

[10, para 69–79]. Šis atvejis būtų susijęs su galinčia kilti situacija, kai priėmus šį sprendimą aplinkybės pasikeitė taip, kad dėl jo vykdymo kiltų rimta grėsmė vaiko interesams. ETT konstatavo, kad šį klausimą turi išnagrinėti jurisdikciją turintis kilmės valstybės narės teismas, bet jokių būdų ne vykdymo valstybės narės teismas. Pastarasis turi kompetenciją spręsti tik dėl procesinės tvarkos, pagal kurią vaikas turi būti gražintas. O apie aplinkybių pasikeitimą, kuris kelia grėsmę vaiko interesams, reikia informuoti jurisdikciją turintį kilmės valstybės narės teismą, kuriam turi būti pateiktas ir galimas prašymas sustabdyti jo sprendimo vykdymą [10, para 80–83].

Iš šalies, kuri vienoje valstybėje narėje kreipiasi dėl kitoje valstybėje narėje priimto sprendimo vykdymo, negali būti reikalaujama jokios garantijos, įsipareigojimo ar užstato, jei jos ar jo nuolatinė gyvenamoji vieta nėra valstybėje narėje, kurioje prašoma vykdyti teismo sprendimą, arba jis ar ji yra užsienio šalies pilietis arba jei sprendimą prašoma vykdyti Jungtinėje Karalystėje ar Airijoje, jo arba jos nuolatinė gyvenamoji vieta yra vienoje iš šių valstybių narių (Reglamento 51 str.). Ši nuostata leidžia užtikrinti vienodas sąlygas visoms teismo sprendimo vykdymo siekiančioms šalims.

ETT išaiškinimai sprendimų dėl pagrobtų vaikų gražinimo vykdymo klausimais: *Rinau* bylos pamokos

2008 m. liepos 11 d. ETT priėmė Lietuvai svarbų sprendimą *Rinau* byloje [9]. Ši byla buvo pirmoji, kurią ETT išnagrinėjo pagal naująją prejudicinio sprendimo skubos procedūrą per šešias savaites. ETT atsakė į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau –

LAT) suformuluotus klausimus ir pateikė išaiškinimus sprendimų dėl pagrobtų vaikų gražinimo klausimais. ETT teisėjų kolegija nagrinėjo jau aptartą supaprastintą sprendimų dėl pagrobtų vaikų gražinimo procedūrą, kai netaikoma *exequatur*. Pirmiausia ETT atkreipė dėmesį į tai, kad pagal Reglamento 42 straipsnį negali būti išduotas pažymėjimas, jei prieš tai nebuvo priimtas sprendimas dėl vaiko negražinimo [9, para 58–59]. Vis dėlto *Rinau* byloje Vokietijos *Amtsgericht Oranienburg* teismas, kuris 2007 m. birželio 20 d. priėmė sprendimą sutuoktinių *Rinau* skyrybų byloje, netinkamai taikė Reglamento nuostatas ir tokį pažymėjimą išdavė, nepaisant to, jog Lietuvos apeliacinis teismas nutartimi buvo nurodęs gražinti vaiką į jo kilmės valstybę. ETT pabrėžė, kad tokiam aiškinimui negali būti pritarta. Atsižvelgiant į tai, valstybių narių teismai turi būti ypač atidūs, taikydami Reglamento 42 straipsnį, kad ateityje nepasikartotų situacija, kai užsienio valstybės narės teismui jau priėmus sprendimą, įpareigojantį gražinti vaiką, jo kilmės valstybės narės teismas išduoda 42 straipsnyje nurodytą pažymėjimą. Sistemine Reglamento normų analizė ir ETT išvados patvirtina, kad toks pažymėjimas gali būti išduotas tik esant Reglamento 11 straipsnio 8 punkte nurodytam pagrindui – t. y. esant priimtam sprendimui dėl negražinimo pagal 1980 m. Hagos konvencijos 13 straipsnį.

Lietuvos teismų priimtų sprendimų gausa sudarė prielaidas ETT padaryti dar vieną išvadą – Lietuvos teismai nesilaikė Reglamento 42 straipsnyje įtvirtintos sprendimo procesinės autonomijos. Sprendimų skaičius ir jų įvairovė (sprendimai panaikinti ankstesnius sprendimus, priimti naujus,

atnaujinti procesą, sustabdyti sprendimų vykdymą) įrodo, kad net jei ir buvo taikytos skubiausios vidaus procedūros, praėjęs laiko tarpas jau tą dieną, kai buvo išduotas pažymėjimas, akivaizdžiai buvo nesuderinamas su Reglamento reikalavimais [9, para 87]. ETT pabrėžė, kad nepareiškus jokių abejonių dėl *Amtsgericht Oranienburg* išduoto pažymėjimo autentiškumo ir šiam pažymėjimui atitinkant visus 42 straipsnyje nustatytus reikalavimus, nebuvo jokios kitos galimybės, tik pagal 43 straipsnio 2 dalį atmesti apeliacinį skundą dėl pažymėjimo išdavimo ar prieštaravimą dėl jo pripažinimo, nes vykdymo valstybės narės teismas galėjo tik konstatuoti sprendimo, patvirtinto pažymėjimu, vykdytinumą [9, para 88]. Šitai konstatavęs ETT į LAT suformuluotus 4–6 klausimus atsakė taip, jog, priėmus sprendimą dėl negražinimo ir apie jį pranešus kilmės valstybės narės teismui, Reglamento 42 straipsnyje numatyto pažymėjimo išdavimo tikslais nėra svarbu, ar šio sprendimo vykdymas sustabdytas, buvo priimtas naujas sprendimas, jis buvo panaikintas arba bet kuriuo atveju jis neįgijo įsiteisėjusio sprendimo galios ar buvo pakeistas sprendimu dėl gražinimo, jei vaikas iš tikrųjų nebuvo gražintas. Kadangi nebuvo pareikšta jokių abejonių dėl šio pažymėjimo autentiškumo ir jis išduotas naudojant minėto Reglamento IV priedo formą, prieštaravimą dėl sprendimo gražinti vaiką pripažinimo pateikti draudžiama, ir vykdymo valstybės narės teismas turi tik paskelbti teismo sprendimą, dėl kurio išduotas pažymėjimas, vykdytinu ir patenkinti prašymą nedelsiant gražinti vaiką [9, para 89]. Akivaizdu, kad Lietuvos teismai, vienas po kito ėmęsi nagrinėti įvairius klausimus net ir po pažymėjimo dėl

vaiko gražinimo išdavimo, ne tik pažeidė sprendimo dėl vaiko gražinimo procesinės autonomijos principą, bet ir Reglamente įtvirtintą reikalavimą nagrinėjant bylą dėl vaiko gražinimo taikyti skubiausias procedūras, kurias leidžia nacionalinė teisė, ir priimti sprendimą ne vėliau kaip per šešias savaites nuo pareiškimo pateikimo, išskyrus atvejus, kai išimtinės aplinkybės neleidžia to padaryti. Toks delsimas ne tik kelia riziką Reglamento veiksmingumui, bet ir gali pakenkti vaiko interesams, ypač tais atvejais, kai vaikas yra mažas ir jo raida, lyginant su objektyvia laiko tėkme, yra labai sparti. Maža to kilmės valstybės narės teismui išdavus pažymėjimą dėl vaiko gražinimo, Lietuvos teismai turėjo atmesti bet kokį apeliacinį skundą remdamiesi Reglamento 43 straipsnio 2 dalimi, ir paskelbti teismo sprendimą, dėl kurio išduotas pažymėjimas, vykdytinu bei patenkinti prašymą nedelsiant gražinti vaiką. Akivaizdu, kad šioje byloje Lietuvos teismai nesilaikė Reglamente įtvirtinto šešių savaičių termino ir bylos nagrinėjimas užtruko beveik dvejus metus. Vis dėlto sveikintina yra tai, kad galiausiai LAT tinkamai įvertino ir atsižvelgė į ETT suformuluotą Reglamento taikymo praktiką ir 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartimi [15] paliko nepakeistą 2008 m. balandžio 30 d. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos nutartį atsisakyti atnaujinti procesą byloje dėl vaiko gražinimo, pabrėždamas, kad vykdymo valstybėje teisminė procedūra dėl vaiko gražinimo baigiasi kilmės valstybės teismo sprendimo, dėl kurio priimtas pažymėjimas, paskelbimu vykdytinu. LAT teisėjų kolegija atkreipė dėmesį į ETT išaiškinimą, jog tuo atveju, kai kilmės valstybės teismas priėmė spren-

dimą dėl vaiko gražinimo ir pagal Reglamento 42 straipsnį išdavė pažymėjimą, jo galiai ir vykdytinumui nebeturi reikšmės vaiko neteisėto buvimo vietos valstybės teismų priimami sprendimai dėl vaiko negražinimo ar gražinimo. Atsižvelgdama į šį išaiškinimą, LAT teisėjų kolegija tinkamai interpretavo ETT išvadas, konstatuodama, jog tai užkerta kelią procesui atnaujinti ar jo tolesniam vyksmui tos valstybės teismuose [15].

ETT atsakymas į pirmąjį LAT suformuluotą klausimą – ar pagal Reglamento 21 straipsnį suinteresuota šalis gali kreiptis dėl teismo sprendimo nepripažinimo, nesant pateikto prašymo dėl šio sprendimo pripažinimo – nagrinėjamos bylos kontekste buvo neigiamas, nes sprendimas dėl vaiko gražinimo buvo priimtas ir patvirtintas pagal Reglamento 11 straipsnio 8 dalies ir 42 straipsnio nuostatas. Vis dėlto, kaip pažymėjo ETT, galimybė kreiptis dėl teismo sprendimo nepripažinimo, nesant pateikto prašymo dėl šio sprendimo pripažinimo, nėra atmestina bendroju požiūriu – tas yra leistina, net jei pirmiau nebuvo pateiktas prašymas dėl pripažinimo, tačiau prašymas dėl nepripažinimo turi atitikti Reglamento III skyriaus 2 skirsnyje nustatytą tvarką ir jis nagrinėtinas pagal vidaus teisės nuostatas tik tada, jei jos nepriboja Reglamento apimties ir padarinių [9, para 90–97]. Apibendrinant ETT padarytas išvadas pasakytina, kad valstybės narės turi ypač atkreipti dėmesį į tai, kad tuo atveju, kai sprendimas dėl vaiko gražinimo buvo priimtas ir patvirtintas pažymėjimu pagal Reglamento 11 straipsnio 8 dalies ir 42 straipsnio nuostatas, suinteresuota šalis negali kreiptis dėl teismo sprendimo nepripažinimo.

Be kita ko, ETT analizavo Reglamento 21 straipsnio ir 31 straipsnio 1 dalies santykį. ETT išaiškino, kad galimybė pateikti prašymą dėl nepripažinimo, kai prieš tai nebuvo pateiktas prašymas dėl pripažinimo, galima naudotis siekiant įvairių tikslų – tiek faktinių (susijusių su vaiko interesais, šeimos stabilumu ir ramybe), tiek procesinių (leidžiant paankstinti įrodymų, kurių ateietyje nebūtų galima gauti, pateikimą) [9, para 95]. ETT pažymėjo, kad situacija, kuri susiklosto tuo atveju, kai pateikiamas prašymas dėl nepripažinimo, skiriasi nuo sprendimo paskelbimo vykdytinu pagal Reglamento 31 straipsnį. Pastaruoju atveju, kaip jau minėta, procedūra yra vykdomoji ir vienašalė, o kai pateikiamas prašymas dėl nepripažinimo, prieš tai nesant pateikto prašymo dėl pripažinimo, pati procedūra reikalauja rungimosi. Pareiškėjas tokiu atveju yra asmuo, kurio atžvilgiu būtų buvę galima pateikti prašymą paskelbti teismo sprendimą vykdytinu. Nepripažinimo procedūros tikslas yra susijęs su negatyviu įvertinimu, kuriam dėl jo pobūdžio kaip tik reikia rungimosi. Dėl to atsakovas, kuris siekia pripažinimo, turi teisę paduoti teikimus, ir procedūrai, pradėtai nesant prašymo dėl to paties sprendimo pripažinimo, Reglamento 31 straipsnio 1 dalis netaikoma [9, para 102–107]. Vis dėlto nepripažinimo procedūra negali būti pradėta, jei yra išduotas Reglamento 42 straipsnyje nurodytas pažymėjimas [9, para 109]. Valstybių narių teismai privalo atkreipti dėmesį į tai, kad sprendimas, kuriuo remiantis yra išduotas pažymėjimas, yra vykdytinas, ir dėl jo negali būti pateikiamas joks prašymas dėl pripažinimo ar nepripažinimo, todėl į LAT suformuluotą trečiąjį klausimą ETT neatsakė, o tik kons-

tatavo, jog esant išduotam pažymėjimui, prašymas nepripažinti teismo sprendimo apskritai yra nepriimtinas.

Apibendrinus ETT praktiką, akivaizdu, kad tiek Lietuvos, tiek kitų valstybių narių teismams kyla įvairių neaiškumų aiškinant Reglamento nuostatas, o tai lemia teismų klaidas, kurios neretai sukelia grėsmę vaiko teisėms ir interesams. Siekiant išvengti teisės taikymo klaidų ir atsižvelgiant į tai, kad ETT sprendimai yra prieinami ir lietuvių kalba, Lietuvos teismai, aiškindami ir taikydami Reglamento nuostatas, pirmiausia į pagalbą turėtų pasitelkti ETT praktiką bei teisės doktrinos šaltinius.

Galiausiai belieka pasidžiaugti, kad LAT, priimdamas galutinį sprendimą *Rinau* byloje, tinkamai interpretavo ETT išaiškinimus ir konstatavo, jog „nacionaliniuose teismuose vykstančios teisminės procedūros ir jų metu priimami procesiniai sprendimai dėl vaiko grąžinimo negali įveikti anksčiau priimto Reglamento nustatyta tvarka vaiko kilmės valstybės teismo sprendimo, įpareigojančio grąžinti vaiką, ir šio sprendimo pagrindu išduoto pažymėjimo teisinės galios“.

Išvados

1. *Exequatur* procedūros atsisakymas vaiko kilmės valstybės narės teismo

sprendimams dėl reikalavimo grąžinti vaiką, patvirtintiems pažymėjimu, yra viena iš pozityvių priemonių, siekiant užtikrinti laisvą sprendimų judėjimą Europos Sąjungoje, tačiau ji neužkerta kelio pareiškėjui siekti užsienio valstybės narės teismo priimto sprendimo pripažinimo ir leidimo vykdyti pasinaudojant įprasta *exequatur* procedūra.

2. Pareiškėjui pasirinkus vykdymo procedūrą be *exequatur*, Reglamento III skyriaus 4 skirsnyje įtvirtintos supaprastintos vaikų grąžinimo procedūros taisyklės turi pirmenybę III skyriaus 2 skirsnyje įtvirtintų taisyklių atžvilgiu, vykdamas teismo sprendimus dėl pagrobtų vaikų grąžinimo, kai tokių sprendimų pagrindu yra išduotas Reglamento 42 straipsnyje nurodytas pažymėjimas.
3. Lietuvos teismai, nagrinėdami *Rinau* bylą, nesilaikė Reglamento 42 straipsnyje įtvirtintos sprendimo procesinės autonomijos ir praleido šešių savaičių terminą, skirtą išspręsti vaiko grąžinimo klausimą. Nors šie pažeidimai nebegali būti ištaisyti, tačiau tai, jog LAT šią bylą užbaigė atsižvelgdamas į ETT išaiškinimus leidžia tikėtis, kad ateityje šių klaidų bus išvengta.

LITERATŪRA

1. 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos Reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo ir vykdymo, panaikinantis Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000 (OJ, 2003, L338, p. 1–29).
2. 1961 m. Hagos konvencija dėl valdžios institucijų įgaliojimų ir taikytinos teisės nepilnamečių apsaugos srityje. *Valstybės žinios*, 2001, nr. 75-2650.
3. 1980 m. Hagos konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 51-1932.
4. 1989 m. lapkričio 20 d. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 60-1501.
5. 1996 m. Hagos konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsau-

- gos priemonių srityje. *Valstybės žinios*, 2003, nr. 91(1)-4125.
6. 2008 m. lapkričio 13 d. Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2008, nr. 137-5366.
 7. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 36-1340.
 8. Praktinis vadovas, kaip taikyti naująjį Briuselio II reglamentą (2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentą (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančių reglamentą (EB) Nr. 1347/2000 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/guide_new_brussels_ii_lt.pdf>.
 9. 2008 m. liepos 11 d. ETT sprendimas byloje Nr. C-195/08.
 10. 2010 m. liepos 1 d. ETT sprendimas byloje Nr. C-211/10.
 11. NEKROŠIUS, Vytautas. *Europos Sąjungos civilinio proceso teisė*. Pirmas dalis. Vilnius: Justitia, 2009.
 12. RAUSCHER, Thomas (Hrsg.). *Europäisches Zivilprozessrecht. Kommentar*. 2. Auflage. Band 1. Sellier, European Law Publishers GmbH. München, 2006.
 13. RAUSCHER, Thomas. *Parental Responsibility Cases under the new Council Regulation „Brussels IIA“*. The European Legal Forum (E) 1-2005. IPR Verlag GmbH München. P. 37–45 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.european-legal-forum.com/>>.
 14. VĖBRAITĖ, Vigita. 2003 m. lapkričio 27 d. Reglamento dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo ir vykdymo (EB) Nr. 2201/2003 taikymo ribos. *Teisė*, 2007, t. 63, p. 107–115.
 15. LAT Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugpjūčio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-403/2008, kat. 124.2.2; 124.2.9; 124.3; 124.6.

THE RECOGNITION AND ENFORCEMENT OF JUDGEMENTS REQUIRING THE RETURN OF ABDUCTED CHILDREN IN THE MEMBER STATES OF EUROPEAN UNION

Kristina Pranevičienė

S u m m a r y

The article examines the procedure of recognition and enforcement of judgements requiring the return of abducted children within the Member States of the European Union. This issue is dealt with the rules established in Regulation Brussels IIa. Author thoroughly examines both traditional procedure of recognition and enforcement of judgements, according to the sections 1–3 of chapter III of Regulation, and the summary procedure which does not require exequatur according to the section 4 of chapter III of Regulation. It is stressed that the latter is special and has preference application comparing with the first. Nevertheless, even if a judgement falls under the scope of Article 11(8), a claimant can choose either of these procedures, and the choice of exequatur cannot be considered as not enough protecting the interests of a child. Generally, the abolition of exequatur for the

judgement of a competent court of a Member State of origin requiring the return of a child and approved by a certificate should be assessed as a positive step towards free movement of judgements within the European Union. The practice of ECJ concerning the recognition and enforcement of judgements requiring the return of abducted children is also analyzed in the article. Author pays not little attention to the ECJ case No. C-195/08 which is particularly important to Lithuania. It is emphasized that mistakes while interpreting and applying the provisions of Regulation as often as not cause threat to the particularly important rights and interests of a child, therefore it is recommended for the courts to be extremely careful and regard the practice of ECJ, as well as the legal doctrine concerning the application of provisions of the Regulation.

Įteikta 2011 m. vasario 22 d.

Priimta publikuoti 2011 m. birželio 15 d.